

Ioan Popa (coordonator)

**Românii din comitatele
Bistrița-Năsăud, Ciuc, Mureș-Turda,
Odorhei, Târnava Mare, Târnava
Mică, Trei Scaune și Turda-Arieș
în Primul Război Mondial**

„Rapoartele” ASTREI

Ioan Popa (n. 1973, Miercurea Sibiului), doctor în Istorie al Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia (2012). Prof. grad didactic I la Colegiul Național „Samuel von Brukenthal” și la Liceul Teoretic „Constantin Noica” Sibiu. Editor al *Anuarului Cercului de Studii Istorice și Sociale* (nr. I-XI, 2006–2016) și al *Anuarului Societății de Științe Istorice din România. Filiala Sibiu* (nr. 1–2, 2018–2019). Autor a numeroase volume individuale (ex. *Revista Musa. Un martor al sentimentelor naționale românești în perioada dualistă*, Sibiu, 2012; *Dimensiuni etno-identitare și național-politice în spațiul școlar sud-transilvănean 1849–1918*, Cluj-Napoca, 2013) și colective (ex: *Românii din comitatul Hunedoara în Primul Război Mondial. Ancheta ASTREI*, Sibiu, 2018; *Românii din Bungard, Mohu, Șelimbăr și Veștem în Primul Război Mondial. Ancheta ASTREI*, Sibiu/Cluj-Napoca, 2019; *Românii din comitatele Sălaj, Sibiu și Solnoc-Dăbâca în Primul Război Mondial. „Raportele ASTREI”*, Cluj-Napoca, 2019).

Victor Sibianu (n. 1964, Belin, jud. Covasna), doctor în istorie al Universității „Lucian Blaga” din Sibiu (2009). Prof. grad didactic I la Colegiul Național „Mihai Viteazul” Sf. Gheorghe și inspector școlar la IȘJ Covasna. Președinte al Asociației Multiculturale Alteris. Editor al periodicului *Alteris. Anuar de Studii și Comunicări Multiculturale* (2007–2008). Autor al unor studii și articole de istorie și imagologie (ex. „Aspecte de imagologie privind societatea românească medievală și modernă”, în *Angvstia*, Sf. Gheorghe, 2, 1997, pp.461–463; „Tezaurul monetar roman imperial de la Oituz”, în *Angvstia*, 12, 2008, pp. 201–204; „Tezaurizarea monedei antice în colțul sud-estic al Transilvaniei”, în *Monedă și comerț în sud-estul Europei*, Sibiu, III, Bibliotheca Brukenthal, 2009, pp. 87–127).

Laurențiu Toma (n. 1973, Craiova), absolvent al Facultății de Litere, Istorie și Jurnalistică, specializarea Istorie-Antropologie (1996) din cadrul Universității „Lucian Blaga” Sibiu. Preocupări în domeniul istoriei orale și al istoriei comunităților românești din afara granițelor. Organizator a numeroase expoziții fotografice cu tematică etnografică în țară și străinătate. Realizator de filme documentare pe teme istorice și sociale (ex. *Bogații de altă dată*, 2003; *Mohu, istorie și tradiții*, 2003; *Împreună/Together*, 2004; *Cisnădie 800*, 2004; *120 de ani de tribunism*, 2004; *Între tradiție și lege*, 2009; *Adevărul despre Holocaust*, 2010). Coautor al volumului Ioan Popa, Laurențiu Toma, Tetiana Toma, *Românii din comitatele Sălaj, Sibiu și Solnoc-Dăbâca în Primul Război Mondial. „Raportele ASTREI”*, Cluj-Napoca, 2019.

Tetiana Toma (n. 1987, Chișinău), absolventă a Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării, specializarea Jurnalism (2008) din cadrul Universității de Stat din Moldova. Doctor în Științe politice al Universității din București (2017), cu tema „Relațiile diplomatice româno-ucrainene în perioada 1917–1923”. Lector la Facultatea Transfrontalieră de Științe Umaniste, Economice și Inginerești din cadrul Universității „Dunărea de Jos” din Galați. Coautoare a volumelor Ioan Popa, Tetiana Toma, *Românii din Bungard, Mohu, Șelimbăr și Veștem în Primul Război Mondial. Ancheta ASTREI*, Sibiu & Cluj-Napoca, 2019, și Ioan Popa, Laurențiu Toma, Tetiana Toma, *Românii din comitatele Sălaj, Sibiu și Solnoc-Dăbâca în Primul Război Mondial. „Raportele ASTREI”*, Cluj-Napoca, 2019.

Rafael Țichindelean (n. 2001, Sibiu), elev al Liceului Teoretic „Constantin Noica” Sibiu, participant la sesiuni de comunicări științifice (Sibiu, Avrig, Mediaș, Alexandria) și (co)autor al unor articole cu tematică istorică (ex. „Românii din Grânari (jud. Brașov) în Primul Război Mondial”, în *Anuarul Societății de Științe Istorice din România. Filiala Sibiu*, nr. 1/2018, pp. 81–90, în colaborare cu Ioan Popa; „Românii din comitatul Mureș-Turda în toamna anului 1918”, în *Anuarul Societății de Științe Istorice din România. Filiala Sibiu*, nr. 2/2019, pp. 85–94).

Ioan Popa (coordonator)

Tetiana Toma

Laurențiu Toma

Victor Sibianu

Rafael Țichindelean

**Românii
din comitatele
Bistrița-Năsăud, Ciuc, Mureș-
Turda, Odorhei, Târnava
Mare, Târnava Mică, Trei
Scaune și Turda-Arieș
în Primul Război Mondial**

„RAPOARTELE” ASTREI

Editura MEGA

Cluj-Napoca

2019

DTP și copertă:
Editura Mega

Redactor:
Simina Baumgarten

© Autorii, 2019

ISBN 978-606-020-160-1

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS

9	CUVÂNT ÎNAINTE
13	1. COMITATUL BISTRIȚA-NĂSĂUD
14	1.1. Plasa Beșineu (Viișoara)
18	1.2. Plasa Iad (Livezile)
19	1.3. Plasa Năsăud
20	1.4. Plasa Rodna
24	1.5. Orașul Bistrița
25	2. COMITATUL CIUC
26	2.1. Plasa Casinu
34	2.2. Plasa Ciucul de Sus
44	2.3. Plasa Frumoasa
47	2.4. Plasa Gheorgheni
56	2.5. Plasa Tulgheș
61	2.6. Orașele Gheorgheni și Miercurea Ciuc
65	3. COMITATUL MUREȘ-TURDA
66	3.1. Plasa Miercurea Nirajului
66	3.2. Plasa Mureșu de Jos
88	3.3. Plasa Mureșu de Sus
95	3.4. Plasa Reghinu de Jos
105	3.5. Plasa Reghinu de Sus
112	3.6. Orașele Reghin și Târgu-Mureș
113	4. COMITATUL ODORHEI
114	4.1. Plasa Cristuru Secuiesc
129	4.2. Plasa Homoroadelor
130	4.3. Plasa Odorhei

130	4.4. Plasa Praid
130	4.5. Orașul Odorheiu Secuiesc
133	5. COMITATUL TÂRNAVA MARE
134	5.1. Plasa Agnita
135	5.2. Plasa Cincu Mare
168	5.4. Plasa Rupea
176	5.5. Plasa Sighișoara
192	5.6. Orașele Mediaș și Sighișoara
195	6. COMITATUL TÂRNAVA MICĂ
196	6.1. Plasa Diciosânmărtin (Târnăveni)
201	6.2. Plasa Hususău (Valea Lungă)
213	6.3. Plasa Ibașfalău (Dumbrăveni)
215	6.4. Plasa Iernut
220	6.5. Orașele Dumbrăveni și Târnăveni
221	7. COMITATUL TREI SCAUNE
222	7.1. Plasa Chezdi
222	7.2. Plasa Micloșoara
231	7.3. Plasa Orba
231	7.4. Plasa Șepși
237	7.5. Orașele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc
239	8. COMITATUL TURDA-ARIEȘ
240	8.1. Plasa Câmpeni
246	8.2. Plasa Iara de Jos
251	8.3. Plasa Luduș
254	8.4. Plasa Rimetea-Trascău
268	8.5. Plasa Turda
280	8.6. Plasa Vințu de Sus
298	8.7. Orașul Turda
301	9. ANALIZE
302	9.1. Tablouri statistice
446	9.2. Eșantioane, respondenți, structuri normative și comportamentale
467	9.3. Costuri materiale directe generate de război
470	9.4. Amploarea fenomenului revoluționar din anul 1918

471	9.5. Devastările din timpul revoluției. Autori și victime
500	9.6. Moartea și mortalitatea ca fenomene ale revoluției din 1918
509	9.7. Gărzile naționale
534	9.8. Participarea la Adunarea Națională de la Alba Iulia
556	9.9. Concluzii
559	SUMMARY
563	SURSE DOCUMENTARE ȘI BIBLIOGRAFICE

CUVÂNT ÎNAINTE

Prelucrarea datelor anchetei întreprinse de Astra în 1922, demarată în 2013¹, începe să vadă treptat lumina tiparului. Primul obiectiv a fost publicarea rezultatelor statistice ale „Tablourilor nominale”, pe comune, plăși și comitate, după configurația administrativ-teritorială a anului 1910, anul ultimului recensământ efectuat înainte de război². Concluzia imensului efort de prelucrare și interpretare a datelor statistice este cea a succesului deplin înregistrat de Astra prin aplicarea acestui instrument de investigare, privind soarta românilor din Transilvania, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș în Marele Război. Analiza „Rapoartelor”, al doilea instrument de lucru utilizat de Astra, a ridicat numeroase probleme, care i-au determinat pe unii cercetători să pună sub semnul întrebării valoarea documentară a sursei³. Nici măcar organizatorul principal al anchetei, Teodor Păcățian, nu a găsit suficiente resurse motivaționale pentru a depăși neajunsurile „Rapoartelor”. Pornind de la premisa că un material de asemenea proporții, antrenând o parte semnificativă a aparatului administrativ local și central, nu are cum să nu surprindă fenomenele sociale majore petrecute la sfârșitul Marelui Război, am conceput un plan de valorificare a informațiilor „Rapoartelor”, începând cu transcrierea acestora și continuând cu analiza statistică a informațiilor. Studiul-pilot a fost consacrat comitatului Hunedoara⁴. A urmat volumul dedicat comitatelor Sălaj, Sibiu și

¹ Ioan Popa, „Provocări metodologice și sursologice în legătură cu abordarea Primului Război Mondial în monografiile locale. Studiu de caz: satul Șalcău, comuna Mihăileni, județul Sibiu”, în *Anuarul Cercului de Studii Istorice și Sociale*, Sibiu, nr. IX, 2014, pp. 95–100.

² Ioan Popa, *Românii din Transilvania, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș în Primul Război Mondial. Ancheta ASTREI. „Tablourile nominale”. Partea I. Transilvania, Partea a II-a. Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș*, Prefață de prof. univ Ioan Bolovan, membru corespondent al Academiei Române, Sibiu, Editura Armanis, 2019.

³ Andreea Dăncilă Ineoa, „Memory of the War and the Revolution in the Mureș County”, în *Communication, Context, Interdisciplinarity – Studies and Articles*, Volume III, Section: Journalism, Târgu Mureș, „Petru Maior” University Press, 2014, p. 239.

⁴ Ioan Popa (coord.), Mihai Diaconu, Cristina Sava, Rafael Țichindelean, *Românii din comitatul Hunedoara în Primul Război Mondial. Ancheta ASTREI*, Cuvânt înainte de prof. univ. dr. Ioan Bolovan, Sibiu, Editura Astra Museum, 2018.

Solnoc-Dăbâca⁵. Prezentul volum aduce în atenția cercetătorilor „Rapoartele” expediate din comitatele Bistrița-Năsăud, Ciuc, Mureș-Turda, Odorhei, Târnava Mare, Târnava Mică, Trei Scaune și Turda Arieș. Toate materialele se află în custodia Serviciului Județean Sibiu al Arhivelor Statului și ne-au fost puse la dispoziție, cu multă amabilitate, de personalul instituției, căruia îi suntem profund recunoscători.

Prima parte a volumului conține „Rapoartele” celor opt comitate, transcrierea urmând, cu fidelitate, textul original. Intervențiile editorilor s-au făcut între paranteze drepte. Pentru anumite persoane, am introdus date explicative, utilizând diferite surse documentare sau bibliografice („Tablourile nominale” ale anchetei, șematisme, monografii). Cele 28 de „Rapoarte” redactate în limba maghiară, reprezentând 9,15% din totalul celor 306 „Rapoarte” au fost redactate atât în original, cât și traduse în limba română, transcrierea și traducerea fiind efectuate de prof. dr. Victor Sibianu.

Într-o primă fază, analiza „Rapoartelor” a vizat determinarea dimensiunilor și caracteristicilor eșantionului acoperit de „Rapoarte”. Operațiunea de eșantionare aleatorie s-a bazat pe principiul introducerii în analizator a tuturor „Rapoartelor” identificate de noi în cursul cercetării. Ca moment de referință a fost luat recensământul din 19106. Nu au lipsit problemele de identificare a unor localități. Spre exemplu, „Raportul” comunei Cristești aflat la SJSAN, fond Astra, partea structurală „Mărturii despre evenimentele din 1918. Județul Turda-Arieș” aparține, de fapt, comunei Cristești din plasa Hălmagiu, comitatul Arad, nu comunei Criș, plasa Turda, cum ar fi părut la prima vedere, conform încadrării în unitatea arhivistică.

Următoarele ținte ale analizei au fost persoana respondentului și modalitatea respectării metodologiei anchetei. Pentru diferențierea secretarilor/notarilor/respondenților cu semnătură indescifrabilă, am numerotat, pe comitate, tipurile de semnături indescifrabile, începând de la *indescifrabil 1* până la *indescifrabil n*. În cazul în care cel puțin o literă este evidentă, la început sau la sfârșit de semnătură, am recurs la indicarea respondentului drept *Aindescifrabil*, *Aindescifrabil* sau *indescifrabilZ*, *indescifrabilZ*. În acest fel, putem avea o evidență a numărului de respondenți care au colaborat cu Astra, în cadrul anchetei.

În prelucrarea statistică a datelor oferite de „Rapoarte”, am folosit întotdeauna valorile maxime, acolo unde răspunsurile ofereau, cu aproximație, un interval

⁵ Ioan Popa, Laurențiu Toma, Tetiana Toma, *Românii din comitatele Sălaj, Sibiu și Solnoc-Dăbâca în Primul Război Mondial. „Rapoartele” ASTREI*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2019.

⁶ Pentru datele etnodemografice, la 1910, am folosit volumul *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása, első rész. A népesség főbb adatai*, Budapest, 1912, însă nu am făcut trimiteri punctuale decât atunci când am oferit cifre concrete. Datele recensământului din 1930, cu rol comparativ, în special în privința surprinderii fenomenului migraționist, au fost preluate din volumul Traian Rotariu (coord.), Maria Semeniuc, Mezei Elemér, *Recensământul din 1930. Transilvania*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2011.

numeric. Pentru cuantificarea pierderilor materiale, am folosit paritatea 1 leu = 2 coroane, utilizată în epocă, și precizată explicit în unele „Rapoarte”. În privința valorii leului, raportările au luat în considerare, în general, situația din 1922, în unele cazuri specificându-se imposibilitatea cuantificării contribuțiilor benevole, respectiv daunelor ținând cont de fluctuația valorii banilor. „Raportul” comunei Daia Săsească, plasa Sighișoara, comitatul Târnava Mare precizează paritatea 3.000 lei vechi = 10.000 lei noi. Este un caz rar, în care respondenții pun această problemă.

În privința răspunsurilor lipsite de o oarecare precizie privind numărul de participanți la Alba Iulia, pentru expresia „număr mic” am alocat un nr. de 5 participanți, iar pentru expresia „mai mulți locuitori” am alocat un nr. de 20 de participanți la Alba Iulia. În anumite cazuri, datele participării la Adunarea Națională de la Alba Iulia, dar și cele referitoare la funcționarea gărzilor naționale au fost calibrate prin recurgerea la surse documentare sau bibliografice alternative.

Pentru a spori relevanța rezultatelor anchetei Astrei, toate analizele statistice au inclus datele celor patru comitate ale căror „Rapoarte” au fost transcrise și publicate anterior (Hunedoara, Sălaj, Sibiu, Solnoc-Dăbâca), astfel că dintre cele șaisprezece comitate ale Transilvaniei, doar patru (Alba de Jos, Brașov, Cluj-Cojocna și Făgăraș) nu sunt acoperite de analize, „Rapoartele” acestora nefiind încă identificate. În așteptarea descoperirii acestor „Rapoarte”, munca noastră se va îndrepta spre zona Banatului, Crișanei, Sătmarului și Maramureșului.

Efortul uriaș de valorificare a materialului anchetei Astrei pune la dispoziția cercetătorilor date foarte utile în înțelegerea evenimentelor și fenomenelor sociale, cu caracter revoluționar, din ultimele luni ale anului 1918 și chiar de la începutul anului 1919. Faptul că aceste date trebuie coroborate cu cele oferite de diferite alte surse documentare nu trebuie considerat un minus al sursei, ci trebuie privit ca un exercițiu de profesionalism al cercetătorului onest, care nu poate absolutiza valoarea niciunui document istoric, rupându-l de contextul istoric care l-a generat.

Ioan Popa